

Matej Bogataj

Andrej Capuder: Povest o knjigah.

Ljubljana: Slovenska matica, 2015.

Zbirka esejev prevajalca, pisatelja, diplomata in ministra za kulturo v vladi po prvih večstrankarskih volitvah je razdeljena na štiri dele, naslovljene po življenjskih obdobjih, od *Dečka* do *Starca*, v vsakem je po deset esejev oziroma zapisov in v tem lahko prepoznamo skrbno tektoniko in željo po harmoniji, uglašenosti, redu. Zapiski se z obravnavano tematiko, s spomini in razmišljanji o in ob knjigah, ukvarjajo na različne, vsakokratnemu in sprotnemu razumevanju in uvajanju v svet literature in njene sestre filozofije primerno. Prvi del, *Deček*, je najbolj prozno živahen, gre za spomine na družino in njene člane, ki kljub skiciranosti in lapidarnosti mestoma prehajajo v prave žive portrete, krokije, obenem pa so to že spomini na prva srečanja z branjem in nič presenetljivega ni, da se začne z *Vinetujem*, konča pa za *Jazzom*, kot so naslovljena posamezna poglavja, bolj ali manj podobno dolga in spodbujena s inicialno temo; seveda, branje se začne z odkrivanjem izmišljenih svetov, ki vnamejo mlado domišljijo, heroične indijancarice pa Dickens, roman kute in meča ter vse do Prešernovih *Poezij* so skoraj obvezne postaje v šolanju vsakega intelektualca. Vendar se ob fascinaciji s knjigami, predvsem tistimi iz očetove oziroma domače knjižnice, zarisuje širša podoba nekega časa, v katerem ne manjka še kar neposrednih in celo ostrih, iskrenih in neprizanesljivih opisov bližnjikov, pa tudi njihovih navad in ritualov, pri čemer so seveda še posebej zanimivi

tisti, ki prekinjajo običajno in rutinsko. Takšni so recimo poletni odhodi na dolge počitnice, ki si jih je oče kot šolnik lahko privoščil, časovno in denarno, in so šli k sorodnikom oziroma v njegove rodne kraje kar z lojtrskim vozom, za daljši čas, ali pa v Bohinj, kraj prvih erotičnih avantur; erosa v vseh oblikah v Capudrovih zapiskih ne manjka, čeprav je popisan spodobno in največkrat bolj sugeriran. Podobno zanimiv je tudi del o tastovi trmi pred smrtjo, družina je očitno tisti humus, iz katerega črpa Capudrova portretistika, čeprav te ne manjka tudi v nekaterih drugih delih knjige, recimo ob srečevanju z nesojenim nobelovcem Ernestom Sabatom ali z Edvardom Kocbekom, s slednjim predvsem ob Capudrovem prevajanju del Pierra Teilharda de Chardina; tam se zdi, da je ob dejanskem srečevanju, ob tem, kar je res bilo, tudi kaj dopisanega, vsaj iz dialogov s Kocbekom bi lahko pomislili, da so pogovori rekonstruirani in spremenjeni glede na poznejše razumevanje njegovega dela in njegove (družbeno-politične) usode. Kot se nam nekaj podobnega lahko zazdi ob intenzivnem druženju z (z)vodnikom, kot ga imenuje, profesorjem Nikom z romanistike, ki je v naslednjem obdobju Capudra zaznamoval in skladno s prejšnjimi preferencami za romansko kulturo in civilizacijo samo dodatno spodbodel, da je postal, kar je: pisatelj, prevajalec Danteja in Bergsona in še mnogih drugih, poznavalec antične književnosti in evropske zgodovine. Nekaj o odnosu z uživaškim homoseksualnim in, kot ga opisuje Capuder, tudi nekoliko distanciranim in ciničnim profesorjem z levega brega, je že popisanega v drugih Capudrovih knjigah; odlomek o druženju s Sabatom je izjema; Capudrovo diplomatsko udejstvovanje tokrat ni v središču, prav tako ne politična kariera. Kolikor se ta ne odraža kot vzporedni tok, kot komentar stanja sveta, in kolikor Capudrovega pisanja ne žene potreba, da bi stvari razjasnil, tudi sredi pisanja o čem čisto drugem, da bi, gnan od daimona, sredi žlahtnega govorjenja o knjigah in bralnih izkušnjah po asociacijski logiki spregovoril o zločinu zmagovalcev nad premaganci, o težki atmosferi, v kateri je država zapirala meje in preganjala kristjane. Čeprav, kolikor lahko razumemo, Capuder ni bil deležen večjih sankcij, obratno, nekajkrat je bil poslan v tujino, da bi razširil svoje za profesuro na univerzi primerno poznavanje materije.

Capuder, kot vemo iz njegove proze in javnih nastopov, je strasten in temperamenten, mestoma tudi kontroverzen mislec. Vendar ne kot izzivalec starih vrednot in avtoritet, ne kot rušilec olesenelih malikov v imenu nove in živ(ahn)e zdajšnjosti, bolj kot konservator neke daljne iluzije o harmoniji in (pravih) vrednotah, ki jo je načela modernost. Tej gre vse najslabše in Bog, ki je dosledno in brezrezervno na njegovi strani, se

jim maščuje; recimo tistim, ki delajo iz metafizike patafiziko, oni morajo, bedniki, v pregnanstvo v Ameriko, in se nam potem morda zazdi, da so jo kar dobro odnesli, glede na petdeset milijonov sokontinentalcev, ki so ne glede na patafiziko končali ubiti kot talci, v taboriščih, na fronti ali v kakšni podobni nesrečnosti. V naboru velikanov je, paradoksalno, Capudrov okus podoben Vidmarjevemu, čeprav v izhodišču nasproten; na eni strani kritiška avtoriteta, naslonjena na posebno razumljen klasicizem, ki ji je vse cerkveno in katoliško sumljivo in že tudi manjvredno, na drugi strani Capuder, ki mu personalisti, krščanski misleci od evangelistov do Mojstra Eckharta pomenijo hrbtenico civilizacije in njen še vedno najbolj zdravi del; vse ostalo je propad, dekadenca. Nič namreč ne prizanaša, kadar je treba pocitirati kakšnega Šalamuna, in ga na pravo mesto postavi z mero vseh stvari, Bergsonom, prav nič se ne ženira, kadar pojamra, da so prave vrednote nekako zamrznjene ali ko našteva nemir in tresavico pri tistih, ki so izgubili vrednostni kompas, brez izjeme modernih; za nekatere, recimo za Baudelaira, se nam zdi, da občuduje vsaj njihovo poezijo, če je že njihova življenjska kondicija bolj bedna, za druge, recimo za nadrealiste, ki jih je obravnaval v svoji disertaciji, ne najde lepe besede. Kot ne za kritiko, recimo ob Ivanu Preglju: »Kritiki, ta najbolj škodljiva in škodoželjna vrsta na svetu, hočejo vse vedeti že vnaprej in pisatelja obsodijo iz pomanjkanja dokazov, zato ker jih ni kar na prvo roko nasul ter jim omogočil udobno stališče, sloves vsevedov, brez katerih literarna srenja ne bi mogla shajati« (str. 237). Lepo in pavšalno, počez in temu primerno neusmiljeno, iz tega se napaja esejistova gromoglasna retorika.

Seveda je v glavnem segmentu, ko piše o klasikih, Capuder tudi kritik.

V času, ko je svet nagnjen k izenačevanju in pluralizmu vsega, tudi diskurzov, ko se nam zdi, da je vse na prodaj, ostaja pri vrednotenju Capuder neizprosno trden mož jeklen; on ve, kaj je za svet dobro, ve, na čigavi strani je Bog, in je zato njegov svet tudi neizbrisno razdeljen na levo in desno polovico. Kot v Kosmačevi *Baladi* je meja med svetlobo in temo ostra, nobenih odtenkov sive ni in ne more biti med njima. Če povemo kar na primeru Sienne; na levem bregu nekakšni levičarji, sumljivi tipi, gnus do njih je izražen pogosto, še najbolj izrazito pa v odnosu na ideološke in podobne zablude Sabata, »zastrupil ga je po mojem 'levi breg' z ono puhloglavo intelektualno srenjo«, na drugem bregu so nedosegljivi klasiki in akademiki, med in nad njimi prvi nedosegljivi Dante, visoko visoko Bergson, ki ga je Capuder tudi prevajal in se kdaj okiti z njegovimi citati, tudi kadar bi se dalo zadevo povedati bolj preprosto in z manj vznesenosti. Vendar razumemo; to so avtorji, ki so ga izoblikovali, v besedah katerih je

našel najvišjo artikulacijo lastnih problemov in dilem, in teh ni bilo malo. Recimo njegova disertacija o nadrealizmu, ki da je bila skoraj zavrtnjena; zavedamo se, da so nekateri sklepi v *Povesti o knjigah* banalizacija visoko znanstvenega besedila, pa vendar iz esejistične rabe ne vidimo kaj več kot globoko ukoreninjene predsodke do avantgard nasploh, očitki o kontroverznosti gibanja so spisani skoraj na populistično žurnalistični ravni, na katero sicer še posebej rad zdrsrne v svojih tračarijah.

In nekaj podobnega se temu vznesenemu zapisovalcu o(b) branjih, temu nedvomno načitanemu in malo tudi entuziastičnemu peresnemu Don Kihotu – tudi viteza žalostnega lica jemlje za zgled in mu pritakne še podobnika Alojza Rebulo, s katerim se res lahko merita po neposrednosti in vznesenosti, kadar gre za poznavanje duše iz spisov starih mojstrov – zapiše tudi ob komentiranju družbene situacije, predvsem pretekle. Iz nedvomno poglobljenih in literarno artikuliranih pasusov o knjigah naredi pogosto v pol stavka, pol odstavka miselni luping ter z zelo osebnim in esejističnim videnjem popopra kateri koli segment družbenega, preteklega ali polpreteklega. Saj lahko razumemo, da ima kot katolik Trubarjevo delo za »propagando«, manj pa razumemo, da lahko kot nekdanji diplomat, politik, ne kot vzneseni prevajalec in nekdo, ki so se mu v strastnem bogoi-skateljstvu včasih pomešali pojmi, govori o tem, da je bila pri nas državljanska vojna, zamolči pa okupacijo. Sicer obsodi predvojno nasilje, ki ga niti ne poimenuje, ko Slovenci niso mogli govoriti svojega jezika, niti pri maši ne, spregleda ali pa pragmatično zamolči pa, da so bili Italijani okupatorji. Sanje o obnovi imperija ne morejo biti opravičilo za koncentracijska taborišča, sicer pa Capuder obžaluje holokavst in se zaveda krivic, ki s(m)o jih storili Judom: če bi Capuder v času svojega službovanja v diplomaciji svojim francoskim gostiteljem rekel, da so imeli v zgodnjih štiridesetih državljansko vojno, bi verjetno zelo hitro spoznal meje njihove tolerance do zgodovinske poljubnosti. Če nihče od resnih zgodovinarjev ne govori o državljanski vojni pri nas, so Francozi do takšnih ljubiteljskih poimenovanj še toliko bolj občutljivi. (Ob tem nespretnem in sprenevedavem pisanju se spomnimo še enega podobnih zdrsov; predstavniki prve poosamosvojitvene vlade, katere ud je bil, so se na uradnem obisku na avstrijskem Koroškem opravičevali za partizanjenje Slovencev v koroških grabnih in po hribih. Kot da ne bi Avstrija dobila državnosti ravno zaradi avtohtonega protinacističnega boja, ki so ga začeli ravno Slovenci, če beremo Majo Haderlap in Petra Handkeja, pa roman *Mara Kogoj* nemškega zgodovinarja Kevina Vennemana o preiskavi poboja na posestvu družine Peršman.)

Kot težko razumemo, da lahko Capuder še danes tako prostodušno in brez vsakega obžalovanja, kot da niti sam ne bi verjel pričevanjem tistih, ki jih je uredba njegovih sočlanov vlade pahnila v težak in protipraven položaj, zapiše stavke o južnjaški nevarnosti; član vlade, ki je izbrisala s seznama s stalnim bivališčem 25.671 prebivalcev Slovenije, kar je bila s strani dveh najvišjih sodišč, slovenskega in evropskega, po dvakrat prepoznana protipravna poteza: »Prav v današnjih dneh, ko smo končno dosegli politično samostojnost, smo je bolj potrebni kot v dolgi stoletjih suženjstva in hrepenenja po svobodi. Ta naša zemlja! Z eno roko seje za tujino, kamor znova odhajajo mnogi, mladi, zdravi in nadarjeni, z drugo pa odpira vrata prišlekom z juga, ki bodo po mirni poti dosegli, kar jim ni uspelo za časa turških vpadov in balkanskih razprtij« (str. 241). Naj ob tem spomnimo samo na izjavo lokalnega evangeličanskega dušnega pastirja, da je morda bolj kot begunci nevaren naš strah pred njimi, ta nas lahko zmaliči in preoblikuje vsak kolikor toliko demokratičen evropski obraz; pa je *Povest o knjigah* dobila Rožančevo nagrado še pred prvim begunskim valom.

Hočem reči, da bi bilo za Capudra, dokler nosi tako slabo reflektiran balast, boljše, da se s politiko ne bi ukvarjal. Še manj z diplomacijo.

Manj učinkovit je zadnji del, kjer ob nedvomni prejšnji Capudrovi elokvenci in polemičnosti polno na plan udari njegov pedagoški eros; saj je že prej kje poučeval, se pretikal skozi sleherniku manj poznana poglavja evropske in mediteranske zgodovine, našteval suverene, ki jih morda manj poznamo, tudi njihova dela. V četrtem delu, *Starec*, pa so nekateri zapisi, recimo *Prehlajeni Descartes*, ki hočejo poučevati nevedne, sicer na duhovit in nedvomno z znanjem podložen način, vendar imamo blag občutek, da prek izbire sogovornikov, večinoma otrok, ki jih med predavanjem 'kakat', malo tudi podcenjuje bralca. Oziroma da ta besedila niso namenjena tistemu bralcu prejšnjih delov, kjer podprto z načitanostjo razlaga in preizprašuje odnos do drugega in do Boga, odnos do sebe, jaza in do bližnjega. Razumemo, da gre za poskus približevanja velikih tem manj poučenim, nekaj podobnega Lyotardovemu spisu *Postmoderno, razloženo otrokom*, pa vendar so zagate s subjektom in cogitom morda manj primerne za pravljničarski pristop, za katerega najdeva primer ravno v sodobniku svojega velikega vzornika Kierkegaarda, pri Andersenu. Sodijo pa ti zapiski med šegave in ob vsej nakurjenosti in polemičnosti je Capudrovo pisanje pogosto samoironično, imenuje se osla, mestoma se zaveda lastnih pretiravanj in se jim po umiritvi tudi malo posmeji, zaveda pa se tudi tega, da je »težko živeti s takim, je pa očarljivo«. Vsa nihanja, vse diskvalifikacije in patos pa tudi samosmešenje so pač rezultat strasti, ki hoče priti stvarjem

do dna, pri tem pa se pri lastnem padanju v Božje naročje česa tudi pretrdo oklene in potem to tudi uporabi kot orožje. Davek modernosti in izgubljeni harmoniji.

Povest o knjigah je torej delo strastnega erudita in zaljubljenca v klasiko, tako v antiko in njene naslednike kot v velika dela evropske literature. Ki mestoma prehaja v osebne diskvalifikacije modernih, ki so prejšnjo harmonijo (po)rušili v skoraj tračarjenje (Wagner in Nietzsche sta pač brala pogrošno literaturo, zato ideje, ki so inspirirale nacizem, slednji je na koncu jedel lastni drek), vendar nekaj podobnega poznamo že iz Capudrove literature, iz zadnje knjige na primer namige na spolne prakse slovenske reprezentance za vatikanskim obzidjem. Ob nazornem prikazovanju strasti do klasike je Capuder nedvomno eden bolj samosvojih in kontroverznih mislecev, tudi eden bolj neolepšanih in direktnih, kar ga postavlja med kritike. Nekje se sprašuje, kaj je domovina podelila njemu, če je Sabato dobil Cervantesovo nagrado: za *Povest o knjigah* je dobil Rožančevo nagrado, ki jo po izgubi domicila pri bankrotirani (če rečemo prijazno) reviji podeljuje skupina volonterjev in zanesenjakov, zato je še bolj nujno, da dobimo nacionalno nagrado za esej, ki se bo lahko primerjala s podobnimi na področjih literarnih žanrov.